

EDITOR COORDONATOR
DANA ZAMFIRACHE

PERSPECTIVE FEMINISTE
ASUPRA SOCIETĂȚII ROMÂNEȘTI

EDITOR COORDONATOR
OANA ZAMFIRACHE

Ca

PERSPECTIVE FEMINISTE
ASUPRA SOCIETĂȚII ROMÂNEȘTI

CURTEA VECHE

CUPRINS

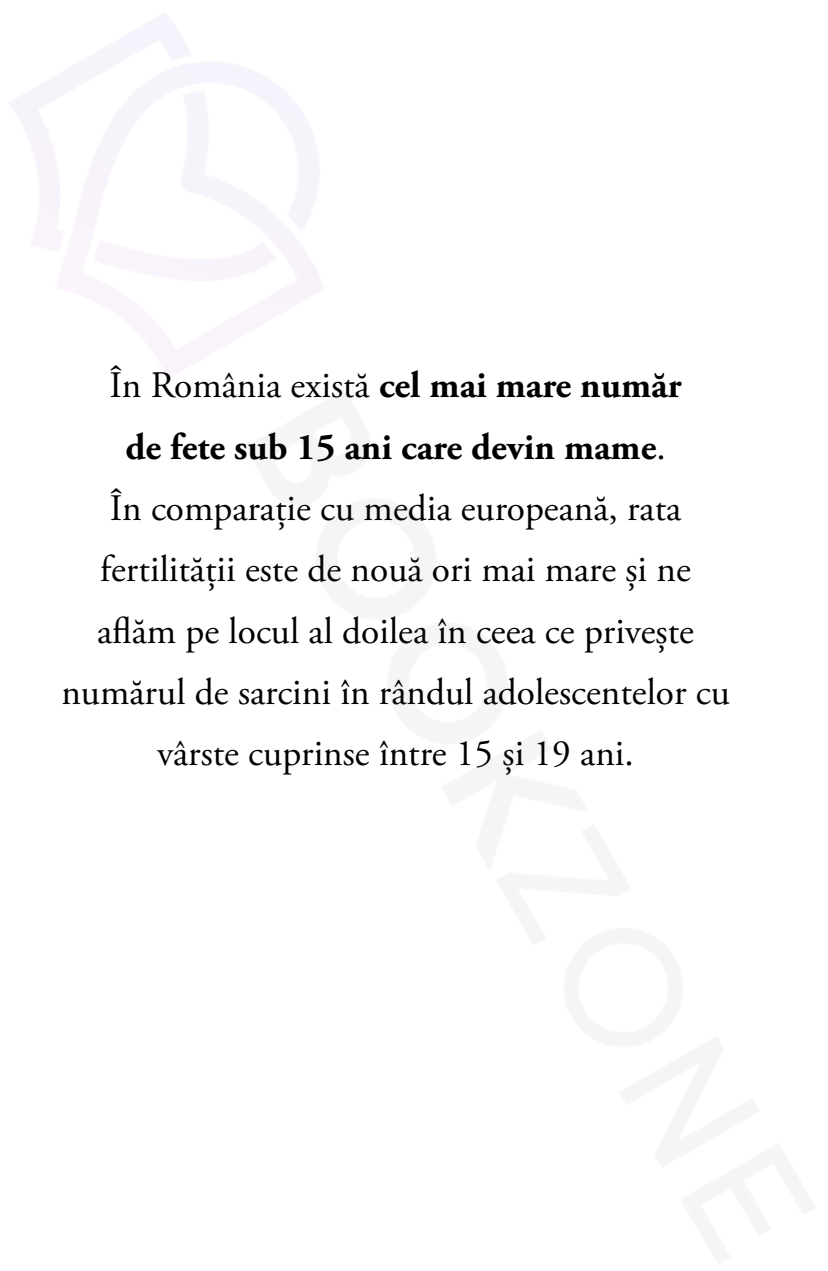
<i>Introducere, Oana Zamfirache</i>	7
Tabuuri și interdicții, <i>Ilinca Neagu</i>	11
De la feminism în singurătate la feminism în comunitate, <i>Laura Sandu</i>	25
Fiice neascultătoare, <i>Andreea Molocea</i>	39
Conștiința feministă în România și provocările ei, <i>Liliana Popescu</i>	49
Oamenii din lumea A și oamenii din lumea B, <i>Alexandra Bădicioiu Matei</i>	63
Istории incomplete. Despre absența scriitoarelor din manuale, <i>Alina Purcaru</i>	73
Curajul la feminin, <i>Sandra Ecobescu</i>	85
Cuvântul „BĂRBAT“ la locul de joacă, <i>Mihaela Michailov</i>	95
#metoo sau #wetoo?, <i>Laura Ionescu</i>	107
Nedreptăți fără nume, <i>Andreea Bragă</i>	117
Violența împotriva femeilor: o odisee, <i>Medeea Iancu</i>	127
Dragostea în vremea feminismului, <i>Oana Zamfirache</i>	139
Libertate, egalitate, sororitate, <i>Oana Maria Zaharia</i>	149

Raftul din mijloc, *Anamaria Pravencu*159

Omletă de șireturi, *Ema Prisca*.....173

Mamă feministă sau o feministă
care a devenit mamă?, *Miruna Pantel*.....183

Feminismul politic actual:
provocări, acțiuni și dezvoltări, *Oana Băluță*.....193

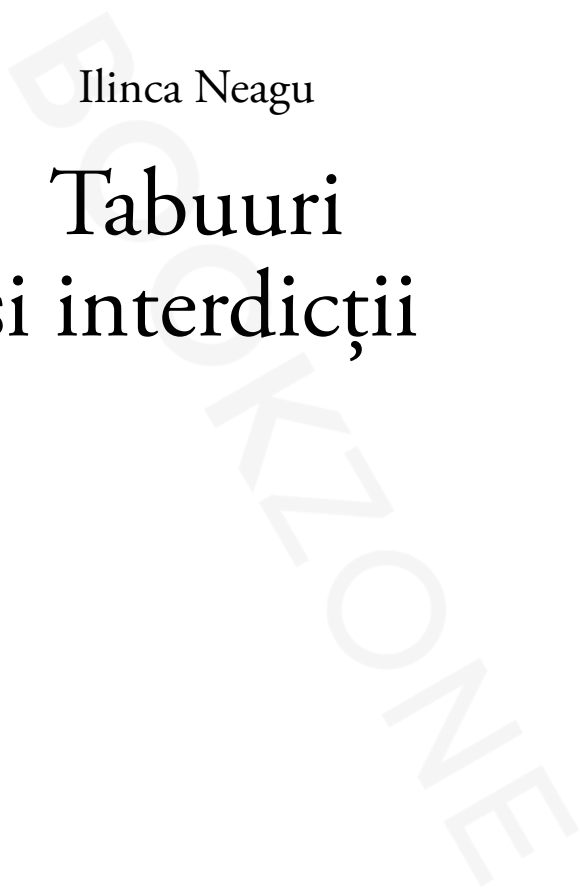
În România există **cel mai mare număr de fete sub 15 ani care devin mame.**

În comparație cu media europeană, rata fertilității este de nouă ori mai mare și ne aflăm pe locul al doilea în ceea ce privește numărul de sarcini în rândul adolescentelor cu vârste cuprinse între 15 și 19 ani.

Ilinca Neagu

Tabuuri și interdicții

La începutul anului 2016, am fost invitată să realizez în România un episod din serialul documentar difuzat de TV5 Canada și TV5 Monde, *Tabous et Interdits**. Tocmai se anunțase inițiativa Coaliției pentru Familie, care a strâns trei milioane de semnături în vederea organizării referendumului de modificare a Constituției. Iar eu aveam nevoie de un subiect.

După nenumărate ședințe de producție în care încercasem să-mi conving colegii de la televiziune că Ceaușescu și copiii străzii nu mai reprezintă niște subiecte actuale, am reușit să cădem de acord că inițiativa Coaliției pentru Familie, lobby-ul aferent făcut de Biserica Ortodoxă Română și motivele pentru care România este în continuare statul membru al Uniunii Europene cu cea mai mare rată a sarcinilor în rândul adolescentelor, a avorturilor și a analfabeților funcțional sau a abandonului școlar reprezintă un subiect mult mai relevant.

Au urmat luni de cercetare și pregătire a filmării, care mi-au deschis ochii asupra multor realități din afara „bulei” mele. Pornind de la această cercetare, am reușit să am o idee mai clară asupra cauzelor și consecințelor acestei stări de fapt, precum și a explicației istorice din spatele ei.

Deși subiectul documentarului tratează un aspect mai general, mă voi referi în continuare strict la perspectiva feministă. În primul rând, este utilă o rapidă trecere în revistă a istoriei

* *Tabous et Interdits*, producție Anemone Films pentru TV5 Canada și TV5 Monde, 2017, sezonul 2, episodul 5. (N. a.)

feminismului mondial, pentru a putea ulterior să observăm cum se poziționează România în acest context.

Primul val al feminismului* a fost o mișcare politică și socială de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea care viza în principal obținerea dreptului de vot pentru femei (și, de aici, alte drepturi conexe, cum ar fi cel la testament sau accesul la educație).

În mod cu totul surprinzător, din anumite puncte de vedere, Principatele Române s-au sincronizat cu această mișcare. Beneficiind de deschiderea spre Occident conferită de pașoptism, la jumătatea secolului al XIX-lea apărea prima școală de fete în limba română – în 1843 –, înființată și finanțată din bani proprii de Elena Știrbei (soția domnitorului Barbu Dimitrie Știrbei). Până la sfârșitul secolului, se conturau și primele tipuri de proiecte feministe din spațiul românesc, prin personalități precum Cocuța Conachi și Maria Rosetti, iar mai târziu, Ella Negruzzi, Elena Alistar și însăși Regina Maria.

Odată cu maturizarea României moderne, au apărut și oportunități de afirmare politică. Unul dintre cele mai importante a fost momentul Marii Uniri din 1918, care a adus organizații ale femeilor la masa negocierilor unioniste.**

În 1926, ca efect al guvernării liberale din 1922–1926, se acorda femeilor un drept de vot limitat și local, un prim pas spre afirmare politică, urmat de adoptarea legii pentru

* De fapt, această împărțire s-a conturat odată cu al doilea val, când Martha Lear a folosit sintagma în titlul articolului ei din 10 martie 1968 din *New York Times*, „The Second Feminist Wave”. (N. a.)

** Elena Alistar a fost membră a Sfatului Țării în Moldova, iar Eleonora Lemenyi a fost prima femeie aleasă în Marele Sfat Național din Transilvania. (N. a.)

organizarea administrativă din 1929 (în timpul guvernării PNT, partid al cărui program conținea chestiunea acordării dreptului politic femeilor*). În urma alegerilor locale din 1930, peste 100 de femei din cele 3 000 înscrise pe liste devin consiliere locale – printre care Ella Negruzzi și Calypso Botez din partea PNT și Maria Pillat de la PNL.

Din păcate, realitățile sociale au făcut ca dreptul deplin de vot să fie acordat tuturor femeilor abia în 1939, în timpul dictaturii lui Carol al II-lea, ceea ce *de facto* a determinat ca acest drept să fie exercitat abia în 1990, la primele alegeri libere.**

Astfel, dintr-un anumit punct de vedere, putem spune că România a trecut printr-o suprapunere a primelor două valuri feministe, fiecare cu dezideratele aferente, care abia în 1990 a dus spre distilarea într-un val nou. Din acest motiv, putem observa o deviere de la sincronizarea din secolul XIX-lea, spre un feminism specific românesc.

În ciuda eforturilor din secolul al XIX-lea, rata alfabetizării în rândul populației României era în 1930 încă foarte scăzută (57% față de 92,5% în Belgia, în aceeași perioadă).

***Putem observa
o deviere de la
sincronizarea din
secolul XIX-lea, spre
un feminism specific
românesc.***

* Corneliu Coposu, *File dintr-un jurnal interzis*, Editura Vremea, București, 2014. (N. red.)

** Dictatura regală din 1938–1940 a fost urmată de dictatura antonesciană și apoi, din 1947 până în 1989, de regimul comunist. Dar trebuie menționat că în 1946 s-a legiferat dreptul de vot al femeilor. În consecință, acestea au participat la alegerile parlamentare. (N. a.)

Din acest procent, 45,5% erau femei – o valoare ridicată de noile provincii din Vest, unde media tindea, într-adevăr, spre 60%, datorită politicilor educaționale din regiune. În schimb, în sudul și estul României Mari, descoperim o situație mult mai gravă, cu o medie care abia depășea 35% din populația feminină.* Aceste procente, la care se adaugă prevederile legii din 1929, care acorda drept de candidatură și vot doar femeilor cu minimum 4 clase –, explică slaba implicare politică din prima jumătate a secolului XX.**

În 1947, instaurarea regimului comunist a însemnat impunerea unei ideologii egalitare, ceea ce a avut consecințe și din perspectiva genului. Femeile erau acum încurajate să intre în câmpul muncii și în politică, introducându-se cotele de gen, ceea ce era în acord cu idealurile valului al doilea al feminismului occidental.

În ciuda impunerii cotelor, realitatea unei societăți încă profund rurale, în care femeia își avea rolul bine determinat în sânul casei și al familiei și în contextul lipsei de educație în rândul reprezentantelor genului feminin, a făcut ca acestea să ocupe poziții în sectoare ale muncii mai prost remunerate decât bărbații: industria agroalimentară, industria textilă etc.*** În plus, impunerea figurilor feminine din politica perioadei pe filiera ocupației sovietice nu a favorizat deloc o percepție pozitivă a feminismului în rândul populației. Ana Pauker este un exemplu în acest sens. Deși a fost prima

* *Enciclopedia României*, Volumul I, Imprimeria Națională, București, 1938, p. 143. (N. a.)

** La alegerile din 1930 s-au înscris 3 000 de femei din cele 15 000 câte aveau dreptul. (N. a.)

*** Gerard Weber, „Gender Stratification in Communist and Post-Communist Romania“, *Analyze Journal*, No. 9(23), 2017. (N. a.)

femeie ministru de Externe din lume, iar Corneliu Coposu o descrie în termeni admirativi*, subliniind ambiția, charisma și tenacitatea acestei *self-made woman*, Ana Pauker a intrat în istorie ca o figură despotică, fiind asociată cu perioada cea mai neagră a instaurării comunismului.

Astfel, avem de-a face cu un al doilea val neasimilat ca atare, ba chiar disprețuit de elementele mai tradiționaliste, din ce în ce mai predominante în societate odată cu devierea spre naționalism din perioada ceaușistă.

În România comunistă, femeile munceau cot la cot cu bărbații, iar la finalul schimbului de lucru reveneau acasă pentru a se ocupa de copii, de treburi domestice și de fericirea conjugală. În timp ce în Occident feministele ardeau sutiene, proclamându-și independența, femeile din România descopereau cu stupoare în 1966 că Partidul le poate legifera sexualitatea, interzicând prin Decretul 770 atât avortul, cât și mijloacele de contracepție. Ca să îi împlinească lui Ceaușescu visul de a avea o națiune numeroasă, fiecare femeie era obligată să aibă minimum patru copii înainte de a putea avea dreptul la avort (ulterior, limita a fost mărită la cinci copii). Cuplurile fără copii plăteau taxe mai

***În timp ce în
Occident feministele
ardeau sutiene,
proclamându-și
independența,
femeile din
România
descopereau cu
stupoare în 1966
că Partidul le
poate legifera
sexualitatea.***

* *Mărturisiri. Corneliu Coposu în dialog cu Vartan Arachelian*, Fundația Academia Civică, București, 2014, p.117. (N. a.)

mari, iar ordinul „Mama Eroină“, însoțit de o serie de beneficii, s-a acordat, începând cu 1985, tuturor femeilor care aveau mai mult de 5 copii.*

Prinsă între munca la fabrică și treburile unei familii numeroase, femeii nu i-a mai rămas mult timp să militeze pentru ameliorarea propriei condiții – un fapt pe care specialiștii îl numesc „dubla povară“ (*double burden*), respectiv constrângerea de a satisface atât obligațiile privitoare la carieră, cât și pe cele din zona domestică.

Merită observat în această ecuație și tipul de societate profund tradiționalistă din România. În ciuda eforturilor de urbanizare forțată din perioada comunismului, în 1985, abia 50% din populația țării trăia în mediul urban. În plus, cealaltă jumătate, cea rurală, trăia în continuare în condiții similare cu cele de la începutul secolului XX. Industrializarea și urbanizarea României nu au însemnat neapărat și îmbunătățirea condițiilor de trai din mediul rural. În continuare, cele mai multe gospodării nu dispuneau de apă curentă, canalizare sau încălzire centralizată, chiar și după căderea comunismului. Această întârziere majoră în dezvoltarea satului românesc a dus la perpetuarea mentalităților arhaice, a unui tip de societate tradiționalistă, conservatoare și, prin extensie, patriarhală.

O societate sistemic patriarhală se manifestă prin instituționalizarea puterii masculine – fie ea fizică, economică sau socială, forțând femeile să ia decizii care le subminează șansele de independență**. Mai mult, așa cum observau

* Ordinul a fost introdus prin Decretul 195 din noiembrie 1951, în timpul administrației Dej. (N. a.)

** H. Reeves și S. Baden, *Gender and Development: Concepts and Definitions*, Institute of Development Studies UK, 2000. (N. a.)

Ian Bannon și Maria Correia, „într-o societate patriarhală, femeile au tendința de a-și educa fiii conform modelului de mascul dominant din respectiva societate, ajungând să perpetueze complice hegemonia masculină prin educație.”*

Cu alte cuvinte, întârzierea dezvoltării satului românesc a menținut existența unui anumit tip de educație – celebra înțelepciune din popor –, perpetuând un set de valori conservatoare, tipice societăților patriarhale, care se ghidează după precepte precum „rufele se spală în familie”, „bătaia e ruptă din Rai”, „calul depinde de călăreț și femeia de bărbat”.

După căderea comunismului, odată cu eliberarea individului de sub autoritatea Partidului, s-a creat un vacuum moral. Populația, în lipsa exercițiului democratic și a gândirii critice, s-a repliat spre valorile tradiționale, personificate de Biserica Ortodoxă Română. Interzisă neoficial de-a lungul anilor de comunism, aceasta a revenit în forță după 1990 și și-a asumat rolul de călăuză spirituală, morală și socială, dobândind o putere economică și politică semnificativă.

Data fiind strânsă legătură în mentalul colectiv dintre ideea de feminism și regimul comunist, feminismul a fost asociat cu ideologia Partidului și

Data fiind strânsă legătură în mentalul colectiv dintre ideea de feminism și regimul comunist, feminismul a fost asociat cu ideologia Partidului și respins ca atare.

* Ian Bannon, Maria Correia, *The Other Half of Gender: Men's Issues in Development*, World Bank Publications, 2006. (N. a.)

respins ca atare. „Mama eroină“ din anii '60–'80 a devenit, odată cu schimbarea de regim, *mama intensivă*. Ea trebuia să se dedice familiei și cu precădere copilului, sufocându-l cu

atenție și grijă, inclusiv la vârsta adultă. Acest tip de comportament nu are o legătură necesară cu un regim politic anume, ci este, mai degrabă, o manifestare a unei societăți patriarhale, în care rolurile, prin urmare valoarea fiecărui membru pentru societate, sunt definite în funcție de gen.

***Sfârșitul secolului
XX găsește femeia
română într-o
ipostază mai degrabă
anti-feministă. Sau
suferind profund
de misoginism
internalizat.***

Astfel, sfârșitul secolului XX găsește femeia română într-o ipostază mai degrabă anti-feministă. Sau, în orice caz, suferind

profund de misoginism internalizat. Influența din ce în ce mai mare a Bisericii Ortodoxe Române din ultimii 30 de ani a contribuit la această stare de fapt. Prin intermediul aparatului mediatic al BOR, cât și prin organismele conexe de lobby ale acesteia, Biserica s-a poziționat în antiteză cu ideea de feminism, promovând în societate rolul domestic și pasiv al femeii și accentuându-i internalizarea misoginismului.*

* Ziarul *Lumina*, editat de Biserica Ortodoxă Română, din data de 18 mai 2013 conține următorul citat, într-un articol de opinie scris de Pr. Vasile Tudora, de la parohia Sf. Ioan Botezătorul din Arlington, Texas, SUA: „Mișcarea feministă nu este încurajată de Biserica Ortodoxă. Să luăm, spre exemplu, o mărturisire a unui ierarh contemporan care, nu cu multă vreme în urmă, după scandalul generat de o trupă rock feministă din Rusia, spunea: «Consider foarte periculos fenomenul numit feminism, pentru că organizațiile feministe proclamă pseudo-libertatea femeilor, libertate încurajată să se

TABUURI ȘI INTERDICȚII

La ultimul sondaj Eurobarometru, România s-a clasat pe primul loc în ceea ce privește numărul indivizilor care sunt de acord cu ideea că „femeile nu își au locul în politică (nu au abilitățile necesare în domeniul politic) și nu sunt capabile să reprezinte interesele populației”^{*}.

Firul documentarului *Tabous et Interdits* merge mai departe, legând problematica feministă din România de celelalte ținte ale patriarhatului naționalist-conservator: minoritățile sexuale și etnice.

Având încă mult drum de străbătut inclusiv în a-și asuma trecutul sclavagist, în România este dificil să discutăm despre un adevărat feminism de valul trei, aliniat mișcării globale, cum nu putem discuta nici despre un al patrulea val, în ciuda accesului național la mediul virtual, aflat la îndemâna oricui. În schimb, putem să discutăm despre un feminism specific românesc, rezultat din contopirea primelor două valuri, la care se adaugă mutarea discursului în mediul online și elemente din lupta pentru recunoașterea drepturilor romilor și ale comunității LGBTQ.

În montajul documentarului am păstrat pentru final un cadru din interviul realizat cu Miruna Pantel, activistă și cofondatoare a organizației neguvernamentale FILIA. Mi s-a părut că sintetizează cel mai bine problema societății românești, nu doar față de feminism, ci față de modernitate în general: un mod de viață tradiționalist este fundamental

exprime mai ales în afara căsătoriei și a vieții de familie».“
(N. a.)

* Eurobarometer, Future Of Europe – Social Issues, accesibil la: <http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/Survey/getSurveyDetail/instruments/SPECIAL/surveyKy/2179>, pp. 28, 41, 45. (N. a.)

incompatibil cu o societate modernă, bazată pe respectarea drepturilor omului.

Până la urmă, totul se reduce la această alegere: vrem să fim o societate modernă, deschisă și orientată spre progres sau preferăm să păstrăm niște valori și obiceiuri vetuste, izolându-ne în cercul nostru strâmt?